

Henk de Jong Voorrang van woord op antwoord. Wat is gereformeerd?

Radix 29-2, 2003

Inleiding

(65) (Op een congres in Amsterdam d.d. 23-11-2002) heb ik gezegd dat ik de indruk had dat wij gereformeerden in de tweede helft van de vorige eeuw een overgang hebben doorgemaakt van het Woord van God naar het antwoord van ons mensen, een accentverschuiving die zich - zoals dat meestal gaat - stil voltrokken heeft en die pas in zijn gevolgen duidelijk aan de dag treedt (...)

Op verzoek van de redactie wil ik in het nu volgende artikel de strekking van deze opmerking nader uitwerken. Het gaat er daarbij om het gereformeerde in zijn oorspronkelijke vorm en bedoeling helder voor ons te krijgen. Ik doe dat met een toespitsing op **het verschil tussen de evangelischen en de gereformeerden**, omdat we daar tegenwoordig het meest mee te maken hebben, maar mijn verhaal is ook op andere verschillen toepasbaar, want het vooropstellen van de ervaring (dat is een andere manier om de aangeduide verandering onder woorden te brengen) is onder de christenen van deze tijd een veel voorkomend verschijnsel.

Het is mijn diepe overtuiging dat juist de voorrang van het goddelijke Woord op het menselijke geloofsantwoord altijd de kracht van het gereformeerde heeft uitgemaakt en dat we daarom in deze overgang niet mogen berusten. Maar dat het van de andere kant niet nodig is dat we ons in een verzetshouding tegen deze ontwikkeling verstrakken. "Verderf niet, want er ligt nog een zegen in," zou ik met een profeet willen zeggen (Jesaja 65,8). Wij moeten ook van kritiek die op ons wordt uitgebracht willen leren.

De doop

Op de vraag: 'wat is gereformeerd?' zou ik inderdaad als eerste antwoord dit willen zeggen: gereformeerd is dat het Woord van God altijd voorrang heeft op ons antwoord van geloof en bekering. Daarmee grens ik het gereformeerde met name af tegen het evangelische, waarbij ik het gevaar zie van het omgekeerde. Dat dus bij de evangelischen (natuurlijk niet bewust en met opzet, maar toch in de praktijk) het geloofsantwoord haast van groter gewicht wordt geacht, althans meer aandacht krijgt, dan het Woord van God. Dat zie je heel duidelijk bij de doop.

(66) Ik zou ook op het verschijnsel kunnen wijzen dat bij de evangelischen het gebed populairder is dan de Schriftstudie, de gebedskring populairder dan de bijbelkring. Ook dat getuigt van een aandachtsverlegging van het Woord van God naar het antwoord van de mens.

Maar laat ik het maar op de doop houden. Bij ons is de doop vóór alles gevuld met het aan alles voorafgaande beloftewoord van God. Daarom kunnen wij ook kleine kinderen dopen. De belofte wordt aan hen verzegeld door het sacrament van de doop. Het gebed is daarbij dat het gedoopte kind bij het opgroeien zelf het geloofsantwoord op de verbondsbelofte zal geven. De evangelischen wachten met de doop tot de ontvanger ervan volwassen is en zijn geloofsantwoord op het Woord van God heeft gegeven. De gereformeerde doop vindt plaats in de sfeer van het Woord van God, de evangelische doop in die van het geloofsantwoord van de mens.

Maar, zal de evangelische christen tegenwerpen, dat geloofsantwoord veronderstelt toch het Woord van God? Anders zou het toch geen antwoord kunnen zijn? Inderdaad! Ik heb het dan ook niet over een wezenlijk verschil, maar over een accentverschil tussen hen en ons. Maar een verschil is het wel. Je zou het kunnen vergelijken met een verschil zoals dat tussen rooms-katholieken en protestanten aan de dag kan treden. Een katholieke die Maria vereert zegt dat hij dat doet om Jezus te eren. Zonder de Here Jezus zou er geen Maria zijn. Maar een protestant zegt dan: Waarom eer je de Here Jezus dan niet rechtstreeks? Zo ook: zonder het Woord is er geen antwoord, maar waarom begin je dan niet met het Woord?

Wanneer je onder de indruk bent van het feit dat het genadewoord van God aan ons geloofsantwoord vooraf gaat en gelooft dat het eerste op het laatste de absolute voorrang heeft, dan heb je een geweldig argument in handen om te blijven hopen wanneer een gedoopte (nog) geen tekenen (meer) van geloof en bekering vertoont. Wat niet is kan nog komen of weer terugkomen, hoe ver de afstand ook (geworden) is. Daarom konden Israëls profeten met de meest verschrikkelijke oordeelaankondigingen voor het volk verschijnen en konden zij tegelijk voor de toekomst toch heilsbeloften voor datzelfde ongehoorzame volk laten horen. Niet dat ze met die heilsprofetieën de oordeelsboodschappen ongedaan maakten, maar aan degenen die zich onder de oordelen van God verootmoedigden wilden zij duidelijk maken dat de weg terug, zelfs door het oordeel heen, bij God openstond.

Dit is ons ter navolging geopenbaard. Het kan dan ook voor een heuse ontspanning in het vermaan zorgen als we ons meer op het Woord dan op het antwoord oriënteren. Je denkt dan namelijk zo groot mogelijk van Gods genade en je kunt daardoor de gedoopte over wie je je zorgen maakt hoopvoller aan God en zijn Geest overlaten. Het pleiten op de verbondsbelofte, van ouders voor hun kinderen en van de kerk voor haar afgedwaalde leden, is hiervan een duidelijk blijk. De oriëntatie daarentegen op het geloofsantwoord van de mens in plaats van op het Woord van God maakt ten aanzien van hen die nog of weer buiten staan veel eerder ongeduldig. Een te sterk aandringen is daarvan het gevolg.

Dit is iets waarom ik aan het gereformeerde boven het evangelische de voorkeur geef. Ik moet hier trouwens direct aan toevoegen dat het gereformeerde door een reëel gevaar bedreigd wordt, dat men het namelijk bij dat Woord van God laat en weinig werk maakt van het geloofsantwoord dat daarop gegeven moet worden. Het besef van "gijlieden moet wederom geboren worden" (Johannes 3,7) is soms zwak of zelfs helemaal niet aanwezig. (67) Zelfs in sommige kringen van mijn eigen kerkgenootschap meen ik dat op te merken. Dat men bijvoorbeeld weinig waarde hecht aan de openbare geloofsbelijdenis in de tijd dat men de jaren des onderscheids bereikt heeft. Men zegt dan dat het hele leven een belijdenis moet zijn en dat dat niet opgesloten moet worden in dat ene moment. Daar heeft men natuurlijk groot gelijk in. Maar dat neemt toch niet weg dat die daad van belijdenis er juist is om aan de plicht tot belijden in het hele leven te herinneren. Zoals de huwelijksbelofte ook niet achterwege kan blijven, al is het nog zo waar dat de huwelijksvrouw een zaak is voor het hele leven.

Verkiezing en voorbeschikking

Ook op het punt van de verkiezing en de voorbeschikking van de Here God tot onze zaligheid - wat een typisch gereformeerd leerstuk is - wil ik de genoemde overgang laten zien. Deze leer vraagt aandacht voor de Here God zelf in zijn albeschikking en eigenheid. Al vind ik dat in de gereformeerde confessie (vooral in de Dordtse Leerregels) de verkiezing en de voorbeschikking van eeuwigheid te dicht naar elkaar toegetrokken zijn (en de verkiezing daardoor teveel eeuwigheid bevat) en al vind ik verder dat die eeuwige voorbeschikking in de gereformeerde traditie te sterk benadrukt is; de Schrift spreekt niettemin over beide en dat verplicht ons er rekening mee te houden. Dat gebeurt mijns inziens bij de evangelischen te weinig. Daardoor komt op de menselijke verantwoordelijkheid een te zware nadruk te liggen en wordt het al of niet behouden worden te sterk een zaak van eigen beslissing. Behalve dat dit bij de mens die onder het gehoor van het Woord komt tot remonstrantse overmoed kan leiden, kan het ook gemakkelijk de prediking van Gods Woord beïnvloeden, namelijk in die zin dat ze krampachtig wordt en te opdringerig. Alsof het behalve aan de hoorder ook aan de menselijke verkondiger ligt wanneer het aanhoren van het Woord niet tot geloof en bekering leidt. Het gevaar het in allerlei kunstmidelen te gaan zoeken ligt dan op de loer. Het heeft mij als predikant altijd rust gegeven dat de eindverantwoordelijkheid niet bij mij ligt. Dat schiep ruimte om gewetensvol mijn taak te behartigen, zonder mismoedig te worden als mijn werk geen meetbaar resultaat opleverde. Ook voor de mens in de kerkbank geeft het trouwens rust en vrede als hij Christus hoort zeggen: "Niet gij hebt Mij, maar Ik heb u uitgekozen" (Johannes 15,16). Dat ontspant.

Ook de tijden en gelegenheden vallen onder Gods voorbeschikking en uitverkiezing. "Ik kies de tijd," zegt de Here God in een psalm (Psalm 75,3). We kunnen niet van elke tijd zeggen dat de velden wit zijn om te oogsten (Johannes 4,35) of dat het de welaangename tijd is (2 Korintiërs 6,1-2). De evangelisatie kan met zulke woorden onder een verkeerde druk komen te staan. Alsof ze altijd onder alle omstandigheden als een actieve inspanning zou moeten plaats vinden. Je moet er ook wel eens vanaf kunnen zien, in die zin dat je in plaats van er evangeliserend op uit te gaan een meer afwachtende houding aanneemt. Paulus zag in Efeze een deur voor zich geopend die hij op andere plaatsen niet zag (1 Korintiërs 16,9; Handelingen 16,6-7). Hij liep niet voor de Here uit, maar wandelde achter Hem aan. En Petrus zegt tegen zijn mensen dat ze altijd bereid moeten zijn om rekenschap af te leggen van de hoop die in hen is (1 Petrus 3,15). Daar heb je die afwachtende houding.

De kerkdienst

(68) De voorrang van het Woord op het antwoord laat zich ook in de kerkdienst merken. In een gereformeerde eredienst zal de uitleg en de toepassing van Gods Woord de hoofdschotel vormen. Wat daaromheen gezongen en gebeden wordt komt op de tweede plaats. Bij de evangelischen daarentegen is de Woordverkondiging in handen van hierin beperkt opgeleiden, waardoor de boodschap de rijkdom van de gevarieerdheid mist (het is bij hen vaak bij elke tekst hetzelfde: veel woorden over de Verlosser, maar weinig verlossende woorden). Ook wordt daar een ruime plaats ingeruimd voor de getuigenissen die weer tot het geloofsantwoord behoren. Ik erken wel dat het gereformeerde ontsierd kan worden door een te zakelijke en te historische prediking die zich in niet ter zake doende details verliest en dat iets van dat getuigenis geven een verrijking van de kerkdienst zou kunnen zijn, maar die genoemde voorrang zou ik behouden willen zien. Het Woord slaat de band om ons allen heen, ongeacht afkomst of vorming, terwijl het antwoord in die zin wel eens erg persoonlijk is, dat het de ene groep mensen aanspreekt en de andere beslist niet. Vandaar - denk ik - dat een gereformeerd kerkpubliek gevarieerder is dan een evangelisch kerkpubliek, dat vaak uit eenzelfde bevolkingsgroep is samengesteld. Ik leid dat af uit het feit dat ex-gereformeerden, voorzover ze kerkelijk blijven, zich zo thuis kunnen voelen in een veelheid van andere kerken en voorzover zij ook van het geloof zelf afstappen, zich op zo veel gebieden van het leven als mensen van bijzondere verdiensten manifesteren. Als christenen worden wij in onze opgroei vrijer gelaten door het Woord dan door het antwoord. Wij hebben dat met de Joden gemeen die in hun godsdienst ook objectief zijn. Het goddelijke Woord heeft een breedte die het menselijke antwoord mist en inspireert tot een grotere verscheidenheid van vormen en gestaltegevingen van het christelijke geloof. En vandaar ook dat in gereformeerde kring het geestelijk leven gevarieerder is dan bij de evangelischen. De keerzijde hiervan is dat de gereformeerde liturgie sober is. De kerkdienst is bij uitstek de plaats van het Woord en de inbreng van het antwoord wordt bij gereformeerden juist daar kort gehouden. Om het buiten de eredienst alle kansen te geven. Men zal van hieruit verstaan dat ik niet zo geporteerd ben voor het ophogen van kerkdiensten tot manifestaties van geestelijk leven zoals dat ook onder gereformeerden begint op te komen.

Het zingen

Nog even bij de kerkdienst blijvend wil ik ook iets zeggen over het zingen. De gereformeerden zingen psalmen, dat is algemeen bekend. Evangelischen doen dat eigenlijk niet, bij hen is het evangelische lied geliefd. Dat vind ik een verlies. De psalmen bestrijken namelijk meer dan het evangelische lied de breedte van het leven. Het gaat niet alleen over het persoonlijke behoud en de persoonlijke band met God (en Jezus), maar ook over de schepping, over de verdrukking van Gods volk, over Gods vijanden, over het zuchten van de ellendigen, over de overmoed van de machthebbers, over de pijn van de aanvechting ("Zou God zijn genâ vergeten?"), over de wraak van het verbond, en ook over de gehoorzaamheid aan de geboden, de vreugden van huwelijk en gezin en de lofzang op en van het geschapene. Ook stoort het mij dat er in het evangelische lied vaak zo herhaaldelijk herhaald wordt. Soms zijn het haast Indische mantra's die je zingt. (69) Toch zijn er ook mooie evangelische liederen die ik in de kerkdienst niet graag meer zou willen missen. Eigenlijk zie ik het evangelische als een reactie op de eenzijdigheden en vergroeiingen van het gereformeerde. Daarom moeten de gereformeerden wel goed naar de evangelischen luisteren. Zelf ben ik door het evangelische gezegend, zowel aan de faculteit van Vaux-sur-Seine (bij Parijs) als aan die van Bangui in de Centraal-Afrikaanse Republiek, aan welke instellingen ik les gegeven heb. Ik heb me gekoesterd in de warmte van de evangelische geloofsbeleving. Want dat heb je bij de oriëntatie op het antwoord van het geloof wel, dat je vooral in het begin gedompeld wordt in een bad van weldadige gevoelswarmte. Je komt dan uit het nuchtere gereformeerde klimaat vandaan en je geeft jezelf aan die evangelische sfeer met welgevallen over. Maar na een poosje - zo verging het mij althans - geef je toch weer de voorkeur aan het gereformeerde dat minder beslag legt op je gevoel. Ik denk dat je het er op de duur langer bij volhoudt.

Er is nog een reden om aan het zingen van psalmen boven evangelische liederen voorrang te verlenen. De psalmen zijn - gemiddeld - donkerder van kleur dan de evangelische liederen. Ze behartigen de Godsvrees daardoor beter. Waar nooit meer gezongen wordt: "Toen de benauwdheid dreigend op mij viel / en angsten voor het doodsrijk mij bekropen..." (Psalm 116:2 berijmd), of: "Zoudt Gij indachtig wezen / al wat een mens misdeed, / wie zou nog kunnen leven / in al zijn angst en leed?" (Psalm 130:2 berijmd), of: "Waar zou ik vluchten voor uw Geest? / Gij sluit mij in, ik ben bevreesd" (Psalm 139:3 berijmd), daar komt het evangelie van Jezus Christus in de lucht te hangen. Je noemt dan Jezus je Verlosser, maar niet duidelijk wordt waarvan Hij je verlost. De angst als keerzijde van de vreugde kan niet gemist worden. Ik ben het er niet mee eens als uit de vreze des Heren die angst helemaal weggemasseed wordt. Vrezen moet toch iets met vrezen te maken hebben, denk ik dan.

Verstand en gevoel

Is het waar dat het gereformeerde meer verstandelijk is en het evangelische meer gevoelsmatig? De vraag komt na het voorafgaande haast vanzelf naar boven. Ik denk dat daar een grote schijn van waarheid in zit. Maar ook niet meer dan dat. Want als je het verschil zo als een zaak van karakters voorstelt, dan zijn we gauw uitgepraat. Dan heeft het onderlinge gesprek over het verschil tussen evangelisch en gereformeerd niet eens zin. Nee, als het over die twee, verstand en gevoel gaat, dan wil ik graag zeggen dat ik, geheel afgezien van mijn karakter - kan dat? -, aan het verstand de voorrang geef op het gevoel. Waarom? Eigenlijk om dezelfde reden als waarom Paulus, over de tongentaal sprekend, de voorkeur geeft aan het spreken van vijf woorden met verstand boven duizend woorden in een tong (1 Korintiërs 14,19). Het spreken in tongen lijkt mij duidelijk een zaak van het gevoel, terwijl voor de apostel het spreken met het verstand sterk verbonden is aan het profeteren, dat wil zeggen: het stichtend spreken vanuit het Woord van God. Het verstand is socialer dan het gevoel, je hebt het voor de gedachtenwisseling met anderen meer nodig dan het gevoel. Met het gevoel kun je je gemakkelijk in jezelf terugtrekken. Je sticht jezelf, om het met woorden van de apostel te zeggen (1 Korintiërs 14,4). Hoeveel gesprekken worden niet doodgeslagen met de opmerking: 'Zo voel ik dat nu eenmaal'? Met het verstand wil je voor anderen verstaanbaar zijn. (70) Daarom, bij alle zegen die je persoonlijk kunt ondervinden van het gevoelsmatige, is het voor het gemeentelven beter dat het verstand de voorrang heeft.

Alleen - en daar heb je het weer -, het gereformeerde is vaak ontaard in een zaak van kil en koud verstand. En daarop is het evangelische een goede correctie. Want ik geloof er niets van dat de evangelischen de voorkeur geven aan het gevoel boven het verstand. Dat lijkt soms wel zo, maar dat bedoelen ze helemaal niet. Zij zijn ook leerlingen van Paulus en zij beamen net als wij wat hij over het verstand geschreven heeft. Bijvoorbeeld in de brief aan de Romeinen (Romeinen 7,13-26), waar het verstand zelfs het inbegrip van heel ons geestelijk leven is. Maar zij ergeren zich aan het kil-verstandelijke en zij willen de warmte in het verstand terug. In dat pleidooi kunnen wij ze van harte bijvallen. Ook hier is het dus weer zo dat het evangelische een correctie op een gereformeerde vergroeiing is.

De plaats van de Heilige Geest

Over de plaats van de Heilige Geest moet het natuurlijk ook gaan, als wij het hebben over wat nu, in vergelijking met het evangelische, het gereformeerde is. De evangelischen pretenderen dat zij eindelijk recht doen aan de betekenis van de Heilige Geest. En Hij is dan vooral bij hen de Geest van de bijzondere gaven. Het charismatische dus. Gaven van genezing, tongentaal en dergelijke. Nu is het waar dat je bij de gereformeerden over de Heilige Geest niet zoveel hoort. Tenminste, niet zoveel in die bijzondere zin van de Geest der gaven. En ja, toch ook wel in de algemene zin van het woord is de Geest bij gereformeerden wat verscholen aanwezig. Ik herinner mij dat ik eens over Zondag 20 van de Heidelbergse Catechismus preekte en er toen op wees dat het toch wel wat sobertjes klinkt als daar op de vraag: "Wat gelooft gij van de Heilige Geest?" geantwoord wordt: "Ten eerste dat Hij tezamen met de Vader en de Zoon waarachtig en eeuwig God is. Ten andere dat Hij ook mij gegeven is opdat Hij mij door een waar geloof Christus en al zijn weldaden deelachtig maakt, mij troost en voor eeuwig bij mij blijft."

Is er niet meer over Hem te zeggen? Te midden van het uitbundige spreken van de evangelischen op dit punt maakt ons belijden een zuinige indruk. Maar ik liet toen ook zien dat dit van Zondag 20 niet alles is. Dat er terloops in de Heidelbergse Catechismus eigenlijk veel over de Heilige Geest gezegd wordt. Bijvoorbeeld in Zondag 25: "... vanwaar komt het geloof?" Antwoord: "Van de Heilige Geest die het geloof in onze harten werkt door de verkondiging van het heilig evangelie en het sterkt door het gebruik van de sacramenten." Dit voorbeeld is met vele andere aan te vullen (Heidelbergse Catechismus, antwoorden: 1, 8, 21, 23, 24, 5, 31, 35, 47, 49, 51, 54, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 78, 79, 80, 86, 103, 109, 115, 116, 123, 127). Op deze manier ontmoet je de Heilige Geest telkens in onze catechismus. Hoe onopvallend en verscholen ook, zijn aanwezigheid en zijn werkzaamheid worden herhaaldelijk opgemerkt, en wel op de kruispunten van het geloof. En, zei ik toen, dat is kenmerkend voor de Heilige Geest. Hij werkt graag in het verborgene en houdt er niet van aan de weg te timmeren. De Heiland heeft dat zelf aangegeven. "Hij zal niet uit zichzelf spreken, maar al wat Hij hoort zal Hij spreken," zei Hij van Hem (Johannes 16,13). En: "Hij zal het uit het mijne nemen en het u verkondigen" (Johannes 16,14). De Heilige Geest gaat het liefst schuil achter de Here Jezus. "De Here nu is de Geest", heet het zelfs een keer (2 Korintiërs 3,17). En dat verklaart denk ik die soberheid in het belijden van Zondag 20.

(71) En wat de bijzondere gaven betreft, die zijn er ook voor vandaag, als de Here dat wil. Maar hier kunnen wel twee opmerkingen bij gemaakt worden. In de eerste plaats kent de bijbel een rangorde in de gaven die de Heilige Geest geeft. Dat blijkt uit een woord als dit: "Streeft ernaar te profeteren en belemmert het spreken in tongen niet" (1 Korintiërs 14,39). Daaruit blijkt dat Paulus het profeteren, dat wil zeggen: het met wijsheid toepassen van Gods woord op concrete situaties, hoger inschat dan het spreken in tongen, want niet belemmeren is minder dan streven naar. En...de minst in het oog lopende geestesgave, die van de liefde, noemt hij "een weg die nog veel verder omhoog voert" (1 Korintiërs 12,31) .

En in de tweede plaats moeten wij het inderdaad aan de Here overlaten of Hij die gaven geven wil. De Geest deelt ze toe "gelijk Hij wil", staat er (Hebreeën 2,4). Je kunt dus niet zeggen dat waar deze bijzondere gaven niet aanwezig zijn, er iets met de kerk niet in orde is. Maar we moeten er wel voor open staan dat de Heilige Geest zulke gaven kan gebruiken, bijvoorbeeld om de gemeente door crisistijden van de kerk heen te leiden.

En dan een laatste opmerking bij dit punt. Over de Heilige Geest als Trooster hoor ik zo weinig bij de evangelischen. Geloof is bij hen zo verbonden met blijdschap dat er voor troost bijna geen plaats meer overblijft. Maar wie het psalmboek kent weet dat er voor ons als gelovigen ook veel verdriet en zorg is, dat we door twijfelmoedigheid geplaagd kunnen worden, dat we kunnen lijden onder onze eigen onvolkomenheid en gebrekkige gehoorzaamheid, dat wij situaties kennen waarin er van het geloof alleen nog maar een schreeuw om hulp over is omdat de werkelijkheid zo haaks staat op wat de Here ons heeft toegezegd. De omstandigheden kunnen zo tegen zijn dat we het geloof er haast bij zouden verliezen. En hoe kan de Heilige Geest ons dan troosten met een psalm bijvoorbeeld waarin die moeiten krachtig en prachtig onder woorden worden gebracht! Het geloof kent zeker de vreugde, maar toch niet de geforceerde vreugde. En die indruk maakt het evangelische wel eens op mij. Een geëtaaleerde vreugde die mij niet overtuigt.

Politieke betrokkenheid

Wat ook een kenmerkend verschil is: er wordt bij de evangelischen weinig gedaan met het feit dat we behalve christen ook burgers in de samenleving zijn. Er is bijvoorbeeld weinig aandacht voor de politiek, voor de regering, landelijk en plaatselijk, een weinig meedenken met de publieke zaak. Nu weet ik wel dat het geloof ons tot vreemdelingen maakt in de wereld, maar de evangelischen lopen daar teveel op vooruit, is mijn indruk. Ze kiezen ervoor, in plaats van dat het hun helaas overkomt. Dat komt denk ik ook wel doordat er onder de evangelischen betrekkelijk weinigen zijn die met publieke verantwoordelijkheden belast zijn.

Concreet denk ik bij dit punt aan het verschil tussen het CDA en klein rechts, het CDA dan als vanouds het platform van de gereformeerden (ARP) en klein rechts als de vergaarbak van vooral de evangelische christenen. Klein rechts verwijt CDA niet ten onrechte dat het zich teveel aanpast. Het CDA antwoordt daarop dat er voor het principiële eigen geluid niet altijd plaats is in de samenleving. Het betrekkelijke gelijk van het CDA blijkt hieruit dat naarmate klein rechts zich verdiept in de publieke zaak het begrip voor het CDA toeneemt, al doet dit het verwijt niet verstommen.

(72) Je krijgt bij de evangelischen wel eens de indruk dat al hun politieke belangstelling zich, via de leer van het Duizendjarig Rijk, concentreert op Israël. Men ziet de moderne staat Israël graag als het centrum waaromheen zich het hele wereldgebeuren afspeelt en in de toekomst nog meer zal gaan afspeelen. De gereformeerde bijbeluitleg heeft nooit veel in deze leer over het millennium gezien en bij hen valt dientengevolge meer aandacht voor Joden én Palestijnen en voor de overige wereldpolitiek te verwachten.

We mogen er zijn

Ik zou ten slotte mijn gereformeerde broeders en zusters wel een hart onder de riem willen steken. Er is geen reden om ons voor ons gereformeerd-zijn te schamen. Is er voor mij dan wel reden om deze opmerking te maken? Ik geloof van wel. Op het woord gereformeerd wordt onder ons lacherig gereageerd. We presenteren ons veel gemakkelijker als evangelisch dan als gereformeerd. Dat bijvoorbeeld de Evangelische Alliantie (waar toch ook gereformeerden bij betrokken zijn) heet zoals ze heet, schrijf ik niet toe aan een overheersingsdrift van de evangelischen maar aan een weg-met-ons-mentaliteit van de gereformeerden. Anders zou er wel naar een naam gezocht zijn waarin zowel het woord gereformeerd als het woord evangelisch vermeden was.

Ook wereldwijd laten de gereformeerden zich te gemakkelijk onderbrengen onder de banieren van de evangelischen of evangelikalen. Gereformeerd, het staat voor velen gelijk aan strakheid, gebrek aan plooibaarheid, strengheid, somberheid, houterigheid en wat niet al, tot schijnheiligheid toe. De karikaturen tieren welig onder ons, en trouwens ook in de samenleving. Ik zou daar tegenover willen stellen dat wij als gereformeerden niet gekker of bespottelijker zijn dan welke andere geestesrichting ook maar. We mogen er gewoon zijn als ieder ander. Met alle lek en gebrek dat erin meekomt. Wat wel van ons gevraagd wordt is dat we open staan voor kritiek en verbetering.

En ja, laat ik dan nog een plus noemen van het gereformeerde (het gereformeerde niet nu in de kerkelijke maar in de confessionele zin van het woord), al moet ik daarvoor een beetje pronken met anderen veren. Heel de oecumenische beweging is van hen uitgegaan en het is dan ook volkomen terecht dat de Wereldraad van Kerken in 1948 op instigatie van de onvermoeibare hervormde homo oecumenicus dr. W. A. Visser 't Hooft haar startvergadering in Amsterdam hield en dat ze haar zetel in het Genève van Calvijn heeft. U mag van mij weten dat ik niet zo wereldraadgezind ben - het is me daar allemaal wat te politiek -, maar het oecumenische elan, de bereidheid de eigen traditie kritisch te screenen en het goede in andere confessies op te merken, dat zijn toch echt gereformeerde eigenschappen, al komt dat er niet bij alle kerken van die naam duidelijk uit (om het nu maar bij dit understatement te laten). Toegegeven, dat kan zover gaan dat er ten aanzien van het eigene alleen maar verlegenheid bestaat, maar dat is dan een doorslaan van iets dat op zichzelf goed is. Er is met andere woorden alle reden voor ons gereformeerden om ook tegenover de evangelischen zonder eigenwijsheid onszelf te blijven. Vanuit onze eigenheid kunnen we dan zien wat we vandaag met hen samen kunnen doen.

Ten besluite

(73) Voorrang van Woord op antwoord is en blijft een goed uitgangspunt in het geestelijk leven, maar wij hebben het als gereformeerden in de afgelopen eeuwen een beetje verziekt door te koud, te verstandelijk en te weinig betrokken met het Woord van God om te gaan. Daarom moeten we begrip hebben voor de overgang zoals ik die in het begin constateerde. Dat velen zich vandaag zo afzetten tegen het gereformeerde heeft minder te maken met dat goede uitgangspunt dan met de uitwerking die daaraan in de achter ons liggende tijd gegeven is. De dood is te veel in de pot geweest, het heeft te zeer ontbroken aan een levendige verkondiging van Gods Woord. Daardoor zijn onze mensen behalve de evangelische ook wel andere kanten op gezworven, gegrepen als ze zijn door de ervaringsdrift van onze tijd. Dat verplicht ons tot bescheidenheid in onze pogingen het gereformeerde terug te veroveren. Toch blijft het de moeite waard zich voor deze Reconquista in te zetten. Vereist is daarvoor de terugkeer van de gereformeerde vroomheid die het niet zoekt in de veelheid van woorden maar in een diepe beleving van het psalmengeloof. Wie het boek van Agnes Amelink, De gereformeerden gelezen heeft weet wat ik daaronder versta.